

دیدگاه

شماره: ۷۶۱

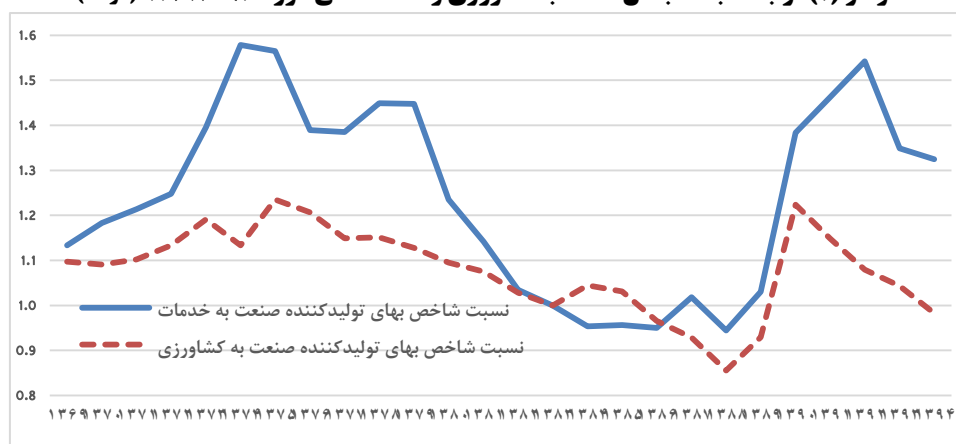
تاریخ: ۱۳۹۵/۰۴/۲۱

موضوع: تحلیلی بر رابطه مبادله بخش صنعت نسبت به سایر بخش های اقتصادی

توضیح اجمالی:

بررسی رابطه مبادله بخش صنعت نسبت به سایر بخش های اقتصادی از ابتدای برنامه اول توسعه نشان می دهد اولاً رابطه مبادله بخش صنعت نسبت به خدمات طی دوره ۸۸-۱۳۷۹ روندی نزولی داشته است، بگونه ای که از حدود ۱.۴۵ در سال ۱۳۷۹ به ۰.۹۴ در سال ۱۳۸۸ کاهش یافته است. ثانیاً رابطه مبادله بخش صنعت نسبت به کشاورزی نیز طی دوره ۸۹-۱۳۷۶ روندی نزولی داشته است، بگونه ای که از حدود ۱.۲۱ در سال ۱۳۷۶ به ۰.۹۳ در سال ۱۳۸۹ کاهش یافته است (نمودار ۱).

نمودار (۱): رابطه مبادله بخش صنعت با کشاورزی و خدمات طی دوره ۹۳-۱۳۶۸ (درصد)

مآخذ: محاسبات پژوهش جاری براساس اطلاعات بانک مرکزی ج.ا.ا.

- طی دوره ۷۱-۱۳۶۸ حجم بالایی از مواد اولیه و کالاهای واسطه ای به منظور استفاده از ظرفیت های بلااستفاده صنایع کشور از طریق استقراض خارجی وارد کشور شد که رشد قابل توجه تولیدات صنعتی در مقایسه با سایر بخش های اقتصادی را به دنبال داشت. همچنین آزادسازی واردات با اعلام نرخ ارز ترجیحی-رقابتی برای واردات مواد اولیه و قطعات یدکی مورد نیاز صنایع (گسترش لیست اقلام وارداتی بدون انتقال ارز) رشد بالایی در واردات ایجاد کرد. طی این دوره رابطه مبادله به نفع بخش صنعت در مقایسه با سایر بخش های اقتصادی مانند کشاورزی و خدمات در حال تغییر بوده است.
- کاهش درآمدهای نفتی از اواخر سال ۱۳۷۲، بازپرداخت بدهی های کوتاه مدت و بلندمدت (که سررسید آنها عمدتاً در سال ۱۳۷۳ بود) را با اشکال روبرو کرد. مجموعه این شرایط به جهش در نرخ ارز، افزایش تورم و کاهش رشد صنعتی منجر شد. در سال ۱۳۷۴ به منظور ایجاد ثبات اقتصادی، دولت نرخ ارز را تثبیت کرد و با اعمال کنترل اعتبارات بانکی و کاهش قدرت وام دهی بانک ها در صدد کنترل حجم نقدینگی برآمد. ضمناً محدودیتهای تعرفه ای، غیرتعرفه ای و جیره بندی ارزی از ابتدای برنامه دوم توسعه اتخاذ شد که نتیجه آن افزایش قیمت کالاهای صنعتی و روند افزایشی رابطه مبادله بخش صنعت در مقایسه با سایر بخش های اقتصادی بود.
- برنامه سوم توسعه با راهبرد اصلاحات اقتصادی مبتنی بر رویکرد «توسعه اقتصاد رقابتی» طراحی شد. در این برنامه دولت از طریق حرکت به سمت آزادسازی نظام اقتصادی (همراه با اصلاحات قانونی و نهادی و لغو انحصارات برای فراهم شدن زمینه های مشارکت بخش خصوصی و کاهش تصدی گری دولت) به حذف موانع تعرفه ای و غیر تعرفه ای اقدام کرد. از اواسط برنامه سوم توسعه به دلیل در معرض رقابت قرار گرفتن بخش صنعت در برابر واردات کالاهای خارجی، رابطه مبادله به ضرر بخش صنعت در مقایسه با بخش های دیگر در حال تغییر بوده است.
- در برنامه چهارم توسعه با افزایش درآمدهای نفتی و تقویت نرخ ارز حقیقی، کشور با سیل واردات کالاهای خارجی به صورت رسمی و غیررسمی مواجه شد، به نحوی که رابطه مبادله به ضرر بخش صنعت تغییر کرد. برنامه پنجم توسعه که مقارن با اجرای قانون هدفمند کردن یارانه ها، تشدید تحریم های بین المللی و افزایش شدید نرخ ارز بود، رابطه مبادله تا حدی به نفع بخش صنعت تغییر کرد (هر چند از سال ۱۳۹۳ دوباره رابطه مبادله به ضرر بخش صنعت کاهش یافته است).

دیدگاه

نکات کلیدی:

رابطه مبادله بخش صنعت نسبت به سایر بخش های اقتصادی در اکثر سالها (از ابتدای برنامه اول توسعه تا کنون) به ضرر بخش صنعت در حال کاهش بوده است. از مهم ترین دلایل روند نزولی رابطه مبادله می توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. **افزایش درآمدهای ارزی و رشد واردات:** افزایش درآمدهای ارزی حاصل از صادرات نفت، تزریق آن به اقتصاد ایران و تثبیت نرخ ارز اسمی منجر به کاهش نرخ ارز حقیقی و در نتیجه ارزان شدن نسبی واردات در مقابل تولیدات داخل شد. افزایش واردات محصولات قابل مبادله منجر به جایگزینی محصولات مصرفی و کالاهای واسطه ای و سرمایه ای خارجی با تولیدات داخلی گردید.

۲. **تثبیت قیمت ارز و کاهش نرخ ارز حقیقی در دهه ۸۰:** منجر به تسهیل واردات و کاهش انگیزه برای صادرات و در نتیجه محدود شدن بازار برای محصولات داخلی شد. گفتنی است با تشدید واردات، کالاهای صنعتی تولید داخل در رقابت بیشتری با کالاهای مشابه خارجی (به واسطه واردات رسمی و غیررسمی کالاهای صنعتی قابل مبادله) قرار گرفت. گفتنی است نرخ ارز حقیقی طی دوره ۹۰-۱۳۸۳ روندی نزولی داشته است (کاهش ۴۲ درصدی طی این دوره) که نشانگر کاهش قدرت رقابت پذیری محصولات تولید داخل می باشد.

۳. **گسترده بودن قیمت گذاری دستوری کالاهای بخش صنعت (نسبت به بخش هایی مانند خدمات):** قیمت گذاری دستوری محصولات صنعتی (به ویژه محصولات پایه صنعتی) مانند پتروشیمی، فولاد، سیمان و ... نیز به تغییر رابطه مبادله به ضرر بخش صنعت نسبت به سایر بخش های اقتصادی کمک کرده است.

۴. **عوامل دیگری مانند تحولات فنی و تکنیکی، افزایش مقیاس تولید و ایجاد صرفه های اقتصادی** در برخی بخش ها نیز در بروز این روند ایفای نقش کرده است.

نکته پایانی آنکه روند نزولی رابطه بخش صنعت نسبت به سایر بخش های اقتصادی، عاملی مهم و بازدارنده در سرمایه گذاری، ایجاد ظرفیت های جدید و رشد صنعتی این بخش محسوب می شود. ضمن آنکه تداوم چنین روندی به جایگزینی محصولات صنعتی وارداتی با محصولات صنعتی تولید داخل بویژه در صنایع قاجاق پذیر منجر خواهد شد. براین اساس توجه به موضوعات ذیل بویژه در دوران پسارجام جهت توسعه صنعتی کشور حایز اهمیت است:

- طراحی و پیاده سازی سیاست ارزی مناسب با هدف پشتیبانی و توسعه تولیدات صنعتی (از کانال مدیریت واردات)
- حرکت به سمت سازوکار بازار و کاهش مداخلات دولتی (در قیمت گذاری) با هدف شفاف سازی، تخصیص بهینه منابع و توسعه صنعتی
- ایجاد سازوکارها و مشوق های لازم جهت افزایش مقیاس تولید بنگاه های صنعتی و ایجاد صرفه های اقتصادی